

URLICHT

Muziek waar
het hart van
gaat zingen

41

Deel 4 uit de *Tweede Symfonie (Auersteh'n)*
Mahler, Gustav (1860 – 1911)

Aafje Heynis, alt
Concertgeuworkest
Bernard Haitink

<i>O Röschen rot!</i>	<i>O roosje rood!</i>
<i>Der Mensch liegt in größter Not!</i>	<i>De mens is in grote nood!</i>
<i>Der Mensch liegt in größter Pein!</i>	<i>De mens is in grote pijn!</i>
<i>Je lieber möcht' ich im Himmel sein.</i>	<i>Daarom wilde ik in de hemel zijn!</i>
<i>Da kam ich auf einen breiten Weg:</i>	<i>Toen kwam ik op een brede weg:</i>
<i>Da kam ein Engelein und wollt' mich abweisen.</i>	<i>Toen kwam er een engeltje en stuurde mij heen.</i>
<i>Ach nein! Ich ließ mich nicht abweisen!</i>	<i>Ach neen! Ik liet me niet heenzen- den.</i>
<i>Ich bin von Gott und will wieder zu Gott!</i>	<i>Ik kom van God en wil weer naar God!</i>
<i>Der liebe Gott wird mir ein Licht- chen geben, Wird leuchten mir bis in das ewig selig Leben!</i>	<i>De goede God zal me een lichtje geven, zal mij bijlichten tot in 't eeuwige, zalige leven.</i>

Dit lied is het vierde deel uit de Tweede Symfonie van Mahler, dat hij heeft overgenomen uit zijn liederencyclus *Des Knaben Wunderhorn* (waarin de begeleiding van de piano komt). De teksten van deze liederen zijn van Clemens Brentano en Achim von Arnim.

De rode roos was in de middeleeuwen het symbool voor Maria en haar voorspraak. Nadat de alt deze rode roos heeft aangeroepen, klinkt een buitengewoon plechtig koraal, gespeeld door de koperblazers. De gekwetste ziel verlangt naar het geluk in het hiernamaals. Later brengen de houtblazers meer beweging, als de tekst spreekt van de gang naar de hemel. Daarmee is dit *Urlicht* voor Mahler de opmaat geworden voor het laatste deel *Aufersteh'n*.

Er zijn ongelooflijk veel opnames van *Urlicht*. Met haar prachtige stem, haar zuivere dictie heeft toch steeds weer de al oude uitvoering door Aafje Heynis mijn voorkeur. Er is eigenlijk (voor mij) één beslissend criterium om te beoordelen hoe dit stuk wordt gezongen. Dat zijn de twee laatste zangnoten van het laatste woord *Leben*, die een grote lichtheid, ingehoudenheid en zuiverheid vergen. Helaas zingen nogal wat alten die twee noten slepend. Foeilelijk bij deze muziek.

Louise en ik waren op zaterdag 10 september 1994 in het Concertgebouw voor een uitvoering van 'de Tweede' van Mahler. Het dagblad Trouw schreef daarover:

“Met waardige stappen daalde Gilbert Kaplan zaterdagavond de trap naar het podium in het Concertgebouw af. Een rijzige man, het dirigeerstokje in de linkerhand, de situatie beheersend. Op de bok geen lessenaar met partituur: die zat in zijn hoofd. Want Kaplan heeft zich vereenzelvigd met de noten van de tweede symfonie van Gustav Mahler.

Verbouwingen verlegden weliswaar die trap, maar op 26 oktober 1904 betrad de componist langs die weg zelf de zaal om er zijn *'Weg zum Tode'* met het Concertgebouworkest te introduceren. Als Kaplan kippenviel over zijn rug heeft gevoeld toen hij bijna exact negentig jaar later naar datzelfde podium afdaalde, dan hield hij die rillingen goed onder controle. Kaplan wordt wel amateur-dirigent genoemd, maar dat is hij niet. Een amateur-dirigent beheerst een repertoire van allerhand muziek, maar maakt van het muziekmaken niet zijn beroep. Kaplan richt zich slechts op één werk: die tweede. En het *Adagietto* uit de vijfde zette hij op cd. Meer doet hij niet, meer pretendeert hij niet. Mahler-medium lijkt mij de enig passende betiteling, waarbij iedere bijgedachte aan occult gedoe uit den boze is. Kaplan staat letterlijk en figuurlijk met beide benen op het podium. Zo dirigeert hij, sober, maar een bijzondere intensiteit uitstralend. [...] Het was verrassend hoe precies Kaplan werkelijk elke aanwijzing in de partituur liet uitwerken, en in combinatie met de aandacht voor doorgaande spanningslijnen voor een magistrale, vertederende, schokkende verklanking zorgde. Een hoogtepunt bereikte hij met de echomuziek in het vierde deel, waar de vier trompetten uit tegenovergestelde richtingen en in verschillende sterktegraden het ontroerende koraal 'Aufersteh'n' inleiden. Hoe ging dat in 1904 bij Mahler, die het contact zonder gesloten tv-circuit moest onderhouden! Het leek me dat Mahler was teruggekeerd in het medium Kaplan om zijn tweede één keer werkelijk apocalyptisch over te dragen. Het gerestaureerde Concertgebouworkest doordeemde met waarlijk volles Werk de apotheose. Kaplan bleef de rust zelve: hij boog voor de ovaties. Hij had Mahler zijn dienst bewezen.”

Het was ook voor mij zoals de Trouwrecensent schreef: magistraal, vertederend, schokkend. Velen hielden het niet droog toen het koor in het laatste deel – nadat het eerst fluisterend en a capella *Aufersteh'n* had ingezet, zittend zingend! – uiteindelijk letterlijk als een blok opstaat en fortissimo zingt: *Aufersteh'n, ja aufersteh'n wirst du, mein Herz in einem Nu! Was du geschlagen, zu Gott wird es dich tragen!*

Na het onvoorstelbare *forte-forte-forte* was het stil, en na de ovaties was het weer lang stil. In de auto, op weg naar huis.